

MARANGAPHANĀ

Ino khandiso ya vhu-13 ya Under the Baobab Tree, vhurifhi ha mafhungo ha Ofisi ya Ombud ya FAIS, ho swika magumoni a kotara ya vhuraru ya 2016. Musi ri tshi livhisa tšogomelo yashu magumoni a 2016, ri na tshibuli tsha u sedza murahu kha dziñwe mbilaelo dze honovhu vhurifhi ha mafhungo ha dzi ombedzela ñwahani wo fhiraho. Sa tsumbo, Mafhungo ashu A Vhukuma a u thoma a livhisa tšogomelo kha nyengedzeo ya phojisi dza vhufa dzine dza itwa mbulungelo, naho hu na tshipiḁa tsha phojisi dza vhufa kha zwa u dzudzanya gwama, zwi fanela u dzhiewa nṯha uri i kha ḁi vha phojisi ya vhutshilo, nahone i nga kha ḁi sa fanela vharengi vhoṯhe. Ri dovha hafhu ra vha na mafhungo a vhukuma ane a livhisa tšogomelo kha ndindakhombo ya tshifhinga tshipufhi, ine ya vha tshipiḁa tsha tshumelo dza masheleni tshine tsha bvela phanḁa tshi sa tshimbizani na ndugiselelo dza Mulayo wa FAIS na

Mulayo U Angaredzaho wa Vhuḁifari ha Vhaṅei vha Masheleni vha re Mulayoni na Vhaimeli (Mulayo). Ndindakhombo ya tshifhinga tshipufhi ndi tshiteñwa tsha ndeme tsha nzudzanyo naho i ifhio ya zwa masheleni na tshiimiswa tsha u vhlunga lupfumo. Naho zwo ralo, tsheo malugana na u renga phojisi dza ndindakhombo ya tshifhinga tshipufhi na themendelo dzi itwaho nga Vhaṅei vha Tshumelo dza Masheleni (FSP) i bvela phanḁa yo thewa zwihuluhulu kha mbadelo ya ñwedzi muñwe na muñwe hu sa londwi masiandoitwa. Ri dovha hafhu ra livhisa tšogomelo kha masia a u dzudzanyela u fhungudzwa na zwa u awela mushumoni, zwine zwa vha masia mavhili ane muthu wa si a dzhiele nzehele u swika u tshi sedzana na u fhungudzwa mushumoni kana u swika u tshi vhona uri wo kundwa u ita ndugiselelo dzo linganaho u itela tshifhinga tsha u awela. Ri nga si dzhiele fhasi ndeme ya zwenezwi zwiñwa zwivhili zwa masheleni, naho zwo ralo, hune muthu a si kone u dzhia phetho

malugana na mifuda ya zwenezwi zwirengiswa, masiandoitwa a nga vha mavhi nahone kha zwiñwe zwiimo, u fana na u awela mushumoni, zwi nga u kwama vhutshilo hau hoṯhe.

Zwiñwe hafhu, Ofisi i ḁo takalela u livhisa tšogomelo kha masia a tshumelo dza masheleni ye ya engedzea zwihulwane vhukuma miñwahani yo vhalaho yo fhiraho, ine ya vha mbuyelo dza u vhuyelwa nga masheleni kha phojisi dza ndindakhombo ya vhutshilo. Zwenezwi zwi haseledzwa u yela magumoni a honovhu Vhurifhi ha Mafhungo nahone naho hu songo katelwa mafhungo a vhukuma nga nṯhani ha mufuda wa dzenedzi phojisi na thivhelo dzine ra sedzana nadzo sa Ofisi musu ri tshi sengulusa na u ṯolisisa dzenedzi khumbelo, ndeme ya u pfesesa vhuhulwane ha Jeneḁi sia ḁa tshumelo dza masheleni i a vhonala musu ri tshi zwi haseledza afho fhasi.

MAFHUNGO A VHUKUMA 1

Pholisi ya vhufa ndi thendelano ya ndindakhombo ya vhutshilo yo itelwaho u badela tshelede nnnzhi-nnzhi nga murahu ha tshifhinga tsho tiwaho, tshifhinga tsha hone tshipfufhi ndi miñwaha ya 5. Tshenetshi tshifhinga tshipfufhi tsha miñwaha ya 5 tshi dovha tsha vhidzwa tshifhinga tsha u thivhelwa tshine ngatsho muvhulungi wa tshelede a kona u wana yeneyo tshelede nga ngila mbili; ya u thoma ndi khadzimo ya vhuvhili ndi mulifho, naho zwo ralo, u bvisa tshelede yothe kha pholisi ya vhufa nga tshenetshi tshifhinga zwi nga vha na zwiṭarafo zwi swayeaho vhukuma. Nga zwenezwo, pholisi dza vhufa a si kanzhi dzi khetho yavhudi kha vhathu vha si na zavhwo na vhane vha nga kha ḍi ṭoda u bvisa masheleni avho nga tshifhinga naho tshifhio.

THE CASE OF "MS M"

MBUNO

Muhweleli o ya ha Muhwelelwa nga Tshimedzi 2015 u itela nyeletshedzo ya u vhlunga tshelede yo waniwaho kha Gwama la Khombo dza Badani. Enea masheleni o vha e zwothe zwine Muhweleli a vha nazwo nahone o vha o humbela uri eneo masheleni a rumelwe sa muholo nwedzi muñwe na muñwe. Muhweleli o tṅangedza themendelo dza Muhwelelwa dze a vha a tshi tenda uri dzi a pfala vhukuma. Nga u murahu ha u vhlungwa ha tshelede honoho, Muhweleli a lingedza u bvisa eneo masheleni fhedzi a vhudzwa uri masheleni awe o vhwela kha pholisi ya vhufa na uri arali a bvela phanda a tshi humbela uri a bviswe hu ḍo vha na mulifho.

U DZHENELELA HASHU

Muhweleli o amba uri ho ngo vhudzwa uri hu ḍo vha na mulifho arali a dzhia tshelede tshifhinga tshi sa athu swika. A tshi fhindula nyambedzano yavho ya u thoma i bvaho kha yeneyi Ofisi Muhwelelwa o amba uri Muhweleli o ṭalutshedzwa mafhungo othe a ṭodeaho na uri o vha a tshi zwi ḍivha uri hu ḍo vha na masiandoitwa arali a bvisa tshelede tshifhinga tshi sa athu swika. Ofisi yo fhindula nga uri musi i tshi ṭhogomela zwiimo zwa vhuṅe zwa Muhweleli zwo vha zwi khagala uri pholisi ya vhufa yo vha i si themendelo yavhudi, nahone

Muhwelelwa a humbelwa uri sedzuluse phetho yawe malugana na thandululo ya yeneyi mbilaelo. Muhwelelwa o tenda uri pholisi i nga kha ḍi vha yo vha i si mbulungelo ya tshelede yo teaho Muhweleli nahone a lifha tshelede yothe ye a i lifhisa kha yeneyo pholisi nahone zwenezwo zwa fusha Muhweleli.

ZWINE ZWA GUDWA

1. Pholisi dza vhufa dzo itelwa tshifhinga tsho tiwaho, tshifhinga tshipfufhisa tshi miñwaha ya 5, nahone nga tshenetshi tshifhinga muvhulungi wa tshelede o thivhelwa u bvisa yeneyo tshelede. Nga zwenezwo, dzenedzi pholisi a dzo ngo tea vhane vha ṭoda u bvisa masheleni arali hu na vhuimo ha shishi.
2. Nga zwenezwo, ndi zwa ndeme uri FSP i wane mafhungo othe u ita vhungoho ha uri themendelo naho dzi dzifhio dzine dza itwa malugana na u vhlunga tshelede yau kha pholisi ya vhufa ndi musi i tshi tea ṭodea na zwiimo na muvhulungi wa tshelede.
3. A hu na tshithu tshine tsha pfi ndi ṭodea nthi, nga zwenezwo itani vhungoho ha uri FSP i ṭolisisa vhuimo hanu hothe nahone misi yothe ni humbele FSP uri i ṭalutshedze uri ndi ngani inwe themendelo yo ni tea.

Mafhungo A Vhukuma 2

NDINDAKHOMBO YA TSHIFHINGA TSHIPFUFHI NDI NḐILA YA U SIKI TSIRELEDZO YA ZWA MASHELENI ARAI HA VHA NA ZWIIMO ZWI SONGO LAVHELELWAHO ZWI NGAHO KHOMBO YA GOLOI, U TSWELWA GOLOI KANA U TSHINYALELWA NGA NDAKA NA ZWIÑWE. NDINDAKHOMBO YA TSHIFHINGA TSHIPFUFHI I Bvisa VHUḐIFHINDULELI KHA MUVHULUNGI WA TSHELEDE YA VHU ISA KHA KHAMPHANI YA NDINDAKHOMBO, NGA U KUVHANGANYA MASHELENI KANA MBADELO DZA NḐEDZI MUÑWE NA MUÑWE DZA VHATHU VHA BADELAHO NDINDAKHOMBO, NGA TSHIPIKWA TSHA U VHEA VHA RE NA NDINDAKHOMBO KHA VHUIMO HE VHA VHA VHE KHAHO HU SA

ATHU VHA NA TSHIITEA TSHI SONGO LAVHELELWAHO. MALUGANA NA NDINDAKHOMBO YA GOLOI HU NA ZWIPIḐA ZWIRARU, YO FHELELAHO, MUTHU WA VHURARU NA U TSWIWA, NA MUTHU WA VHURARU FHEDZI. SAMUSI ḐENEḐO DZINA ḐI TSHI SUMBEDZA NDINDAKHOMBO YO FHELELAHO I KATELA ZWITHU ZWOṬHE, NAHO ZWO RALO HU NA MASIA O VHALAHO ANE A FANELA U DZHIELWA NZHELE MALUGANA NA ZWITHU ZWO ENGEDZEAHO ZWE ZWA DZHENISWA KHA GOLOI KHATHIHI NA MBADELO DZO SALELAHO MURAHU DZINE DZA NGA KHA ḐI ṬODA U VHA NA INWE NDINDAKHOMBO. U ITA URI GOLOI YAU I VHE NA NDINDAKHOMBO YO FHELELAHO ZWI NGA KHA ḐI SA KWAṬHISA URI GOLOI YAU I NA NDINDAKHOMBO I KATELAHO ZWOṬHE.

THE CASE OF "MR L"

MBUNO

Kha mafhungo a "Vho-W", muhweleli o renga goloi nga thendelano ya u renga. Yeneyo goloi yo vha i na ndindakhombo yo fhelelaho ya khamphani ya ndindakhombo ya "A". Nga murahu ha uri mbadelo ya nwedzi muñwe na muñwe i engedzee nga murahu ha u nwalisela ndindakhombo, muhweleli o humbela uri muhwelelwa a mu ṭodele inwe ndindakhombo. Zwidodombedzwa zwa muhweleli zwo iswa kha khamphani ya ndindakhombo "B" ye na yone ya nea ndindakhombo yo fhelelaho, fhedzi nga tshelede i re fhasi, ine ya katela ndindakhombo yo engedzeaho, ine ya katela tshelede ine ya kha ḍi kolodiwa bannga. Pholisi ntswa yo dovha ya katela na tshitenwa "tshiswa kha tsha kale" tshine tsha bula uri arali ndaka yothe ya muhweleli ya lozwea nga nḐwaha wa u thoma wa yeneyo ndindakhombo, goloi i ḍo dzhielwa vhudzulo nga goloi ntswa.

Nga u ya ha tshifhinga muhweleli a vha kha khombo nahone goloi ya tshinyala lwe ya vha i si tsha lugisea. Ha itwa kiḑeimi nahone muhweleli a

newa thendelano ya u xeledwa, ye ya katela mutengo une goloi ya rengiswa ngayo khathihi na dziŵe phesenthe dza 10 dza ndindakhombo i ingwaho nga n̄tha. Naho zwo ralo, mutengo wo bulwaho kha thendelano ya u xeledwa wo vha u fhasi ha wo salaho kha une wa kolodiwa muhadzimisi wa masheleni. Muhweleli o vha e na vhungoho ha uri muhweleliwa o ita ndindakhombo i sa lingani na mutengo une goloi ya rengiswa ngawo, nahone a kwama Ofisini u itela u thusiwa.

U DZHENELELA HASHU

Musi ri tshi wana yeneyi mbilaelo, mafhungo o mbo ɔi rumelwa muhweleliwa u ya nga milayo ine ino Ofisi ya tshimbizwa ngayo. Muhweleliwa o humbelwa u űea ino Ofisi mañwalwa a sumbedzaho uri u tendelana na Mulayo. Nga u murahu ha u ita t̄hoɔisiso yo dzikaho, zwo bveta khagala uri naho muhweleliwa o t̄hogomela mutengo une goloi ya rengiswa ngawo, o kundwa u ita vhungoho ha uri zwithu zwo engedzeaho zwo dzheniswaho goloini zwe zwa si ɔe na goloi zwo bulwa kha phoɔisi. Zwo vha zwi tshi tou vha khagala uri muhweleliwa o kundwa u kuvhanganya zwidodombedzwa zwo t̄he zwi t̄oɔeaho na zwi re hone malugana na zwi re goloini, nahone nga n̄thani ha zwenezwo a kundwa u ita vhungoho ha uri themendelo dze a dzi ita dzo tea t̄hoɔea dzawe. Musi zwenezwi zwo no haseledzwa na muhweleliwa, o tenda u badela masheleni a lingana na a ndeme ya zwithu zwo engedzeaho zwo dzheniswaho goloini zwe zwa vha zwi songo buliwa.

ZWINE ZWA GUDWA

4. Ndindakhombo yo fhelelaho i ɔo ita vhungoho ha uri goloi yañu i na ndindakhombo ya musu yo tshinyala khomboni, yo tswiwa, no thula na tshinya goloi ya muñwe muthu hu mulandu wañu. Naho zwo ralo, zwi fanela u dzhielwa n̄tha uri goloi yañu i na ndindakhombo ya mutengō wa goloi nga tshifhinga tshe ya tshinyala ngatsho.
5. Arali hu na tshede yo salelaho ine ya kha ɔi kolodiwa kha ye goloi ya

rengiwa ngayo, nga zwenezwo ni ɔo fanela u renga in̄we ndindakhombo ya u inga nga n̄tha u khwa t̄hisedza uri muthu a u sali u tshi khou koloda vhahadzimisi vha dzitshelede arali goloi ya tswiwa kana ya tshinyala lune ya si lugisee.

6. Zwithu naho zwi zwifhio zwo engedzeaho zwe zwa si ɔe na goloi zwi fanela u bulwa nga n̄dila i pfalaho kha phoɔisi nahone zwi badelelwe n̄wedzi muñwe na muñwe, samusi zwenezwi zwithu zwo songo katelwa kha mutengo wa goloi.

Mafhungo A Vhukuma 3

Samusi ri kha vhuimo ha ekonomi vhu songo dzuliseaho, u fheleliwa nga mushumo ndi mafhungo a vhukuma kha vhatu vhanzhi vha Afurika Tshipembe. Ndindakhombo ya u fheleliwa nga mushumo samusi kanzhi hu tshi pfa ralo, i ɔa sa ndindakhombo kana sa mbuyelo. Musi ri tshi amba nga ndindakhombo ya u fheleliwa nga mushumo, ri vha ri tshi khou amba nga phoɔisi ine ya katela muholo wa muñe wa ndindakhombo arali zwa itea a fheleliwa nga mushumo, hune khamphani ya ndindakhombo ya ɔo badela tshipiɔa tsha muholo nga tshifhinga tsho tiwaho, kanzhi ndi miñwedzi ya rathi. Musi zwi tshi ɔa kha ndindakhombo ya u fheleliwa nga mushumo sa mbuyelo, zwo t̄hogomelwa uri khamphani n̄zhi dza ndindakhombo dzi na ndindakhombo ya u fheleliwa nga mushumo sa mbuyelo kha dziñwe phoɔisi dza ndindakhombo, u fana na ndindakhombo ya goloi. Arali ndindakhombo ya musu wo fheleliwa nga mushumo i mbuyelo nahone i si phoɔisi yo ɔiimelaho nga yo t̄he, a i kateli muholo wa muñe wa ndindakhombo, n̄thani hazwo, i katela mbadelo ya n̄wedzi muñwe na muñwe ya yeneyo ndindakhombo. Zwenezwo zwi amba uri arali ndindakhombo yañu ya goloi i tshi katela ndindakhombo ya musu wo fheleliwa nga mushumo yeneyo ndindakhombo i ɔo badela mbadelo dza n̄wedzi muñwe na muñwe lwa tshifhinganana, kanzhi ndi miñwedzi ya rathi. Wonoyo mufuda wa ndindakhombo wo dovha hafha wa anda kha ndindakhombo ya zwikolodo, hune arali zwa itea uri muthu u fheleliwa nga mushumo ndindakhombo i ɔo ita vhungoho ha uri mbadelo dza n̄wedzi muñwe na muñwe dza tshenetsho tshikolodo dzi bveta phanɔa dzi tshitwa lwa miñwedzi ya 6. Ndi zwa ndeme u t̄hogomela uri ndivho ya ndindakhombo ya musu wo fheleliwa nga mushumo ndi u űea muthu tshifhinga tsha u wana muñwe mushumo, hu si u dzhiela vhuimo muholo wa muthu nahone a i vhofohololi muthu kha u badela zwikolodo zwawe musu miñwedzi ya 6 yo no fira.

THE CASE OF "MR S"

MBUNO

Muhweleli, khathihi na mufumakadzi wawe vho n̄walisela u renga n̄du nga bannga, ine ya vha yone muhweleliwa kha ano mafhungo. Nga murahunyana musu tshenetsho tshikolodo tsho no t̄anganedzwa, ha ɔa mueletshedzi wa masheleni wa muhweleliwa kha muhweleli nahone a themendela uri muhweleli a n̄walisele phoɔisi ya ndindakhombo ya vhutshilo i katelaho zwo t̄he, ye ya vha i tshi katela mbuyelo dza zwikolodo na u fheleliwa nga mushumo. Nga murahu ha miñwaha i t̄oɔaho u vha mivhili, mufumakadzi wa muhweleli a fheleliwa nga mushumo nahone na dzhenisa kiɔeimi u ya nga mbuyelo ya u fheleliwa nga mushumo. Naho zwo ralo, yeneyo kiɔeimi ya si t̄anganedzwe nga n̄thani ha uri muhweleli o vha a si na ndindakhombo ya musu wo fheleliwa nga mushumo, fhedzi o vha e na ndindakhombo ya vuholefhali.

U Dzhenelela Hashu

Musi ri tshi t̄anganedza yeneyo mbilaelo, eneo mafhungo o fhiriselwa kha muhweleliwa u ya nga milayo ya kuitele kwa Ofisini, uri a űee Ofisi mañwalwa a sumbedzaho uri u tendelana na ndugiselelo dza Mulayo. U t̄olisisa eneo mafhungo zwo dzumbulula uri naho muhweleliwa o vhone t̄hoɔea ya ndindakhombo ya musu wo fheleliwa nga mushumo, o vha a sa athu i dzhenisa kha sisi t̄eme. Hu sa londwi zwenezwi muhweleliwa o amba uri yeneyo kiɔeimi yo vha i sa ɔo t̄anganedzwa, nahone a amba uri muhweleli ho ngo bula vhuñwe vhuimo he ha vha vhu hone u bva kale. Nga n̄thani ha zwenezwo, ha itwa mbadelo hu tshi humbulwa nga ha mbadelo dze muhweleli a vha a tshi ɔo vha o dzi ita arali hu vho ho itwa ndindakhombo yo teaho, naho zwo ralo yeneyo mbadelo ya si swikelele mbuyelo dze muhweleli a vha o fanela u dzi wana. Ino Ofisi ya rumela eneo mafhungo kha muhweleliwa i tshi mu eletshedza uri nga n̄thani ha uri n̄dila ye nyeletshedzo ya zwa dzitshelede ya itwa ngayo yo kundwa u t̄hogomela

thoċea dza muhweleli, muhwelelwa u lifha muhweleli zwe zwa vha zwo mu fanela, tshelede i linganaho na ye ya vha i tshi ċo lifhiwa arali ho vha hu na ndindakhombo.

ZWINE ZWA GUDWA

7. Ndi zwa ndeme u pfesesa hu si milayo yo tiwaho ine ya shuma kha ndindakhombo ya musu wo fhelelwa nga mushumo fhedzi, fhedzi na uri u na mufuda-ċe wa ndindakhombo ya musu wo fhelelwa nga mushumo.
8. Ndi zwa ndeme u pfesesa uri ndindakhombo ya musu wo fhelelwa nga mushumo a i dziheli vhudzulo muhlo wau kana ya fhelisa thoċea ya u badela thendelano dza zwikolodo. Phoċisi dza musu wo fhelelwa nga mushumo dzi thusa lwa tshifhinganyana ngeno muthu a tshi kha ċi toċa muċwe mushumo.

Mafhungo A Vhukuma 4

Kontiraka ya thuso (CFD) ndi thendelano vhukati ha murengi na murengisi ya u neana tshelede yo salaho ya tshiiimiswa tsha ndeme nga tshifhinga tsho tiwaho. Zwi re zwone ndi dzi-CFD dzi tendela vhavhulungi vha tshelede uri vha vhe vhuimoni vhune ha tshimbudzana na u gonya na u wa ha stock exchange zwi sa toċei uri vhe vha vha vha zwenezwo zwiimiswa. Dzi-CFD ndi mbulungelo khulwane dza tshelede dzine dza toċa uri muvhulungi wa tshelede a longe tshelede thukhu nthani ha uri a ite mbadelo ya fhelalaho ya ndeme. Nga nthani ha zwenezwo na thuthuwedzo i itwaho nga ino mbulungelo ya tshelede, dzi-CFD a dzo ngo lugela muċwe na muċwe, nahone dzi fanela u thogomelwa nga vhuronwane u ita vhungoho ha uri themendelo dzo raloho dzine dza itwa nga vha tshumelo dza masheleni dzi itwa musu ho no sedzuluswa mafhungo othe o teaho na a re hone u ita vhungoho ha uri dzi a tendelana na thoċea dza zwiimo zwa muvhulungi wa tshelede.

THE CASE OF "MR F"

MBUNO

Muhweleli o litsha mushumo e na miwaha ya 49 he a vha a tshi shuma hone sa mulugisi wa zwithu. O mbo ċi wana tshelede yawe ya u awela mushumo nahone a vhulunga tshipiċa tshayo kha akhaunthu ya money

market. Musu a tshi eletshedzwa nga muhwelelwa, muhweleli o vha o no vhulunga R100 000 kha akhaunthu ine ya shumisana na CFD ya Nedbank. Muhweleli o vhudza muhwelelwa uri u toċa u wana nzwalelo khulwane kha mbulungelo yawe ya masheleni, fhedzi o vha a sa toċi u vhea tshelede yawe khomboni. Hu toċdaho u vha iwaha nga murahu ha u vhulunga yeneyo tshelede, muhweleli a wana tshitatimennde tshi re malugana na eneo masheleni, tshi tshi sumbedza uri ndeme ya masheleni awe yo fhungudzea u swika kha R10 000, zwenezwi zwo vha zwi sa tshimbudzani na ndaela dza muhweleli dza uri o vha a tshi toċa u vhulunga tshelede nga ndila yo tsireledzeaho, nahone nga murahu ha u sa khunyelela kha u ambedzana na muhwelelwa, muhweleli a kwama ino Ofisi u itela thuso.

U DZHENELELA HASHU

Musu ri tshi tnganedza mbilaelo, eneo mafhungo o fhiriselwa kha muhweleli u ya nga milayo ya kuitele kwa Ofisini, he muhwelelwa a humbelwa uri a nee Ofisi manwalwa a sumbedzaho uri u tendelana na ndugiselelo dza Mulayo. Manwalwa e a ċiswa kha ino Ofisi a vha a sa swikeleli tshilinganyo tshine tsha toċiwa nga tshipiċa 9 tsha Mulayo, nahone zwo vha zwi tshi tou vha khagala uri kuvhulungele kwa tshelede kwe kwa themendelwa kwo vha ku songo tea toċea na uri muhweleli o vha o ċiimisela u dzhena khomboni lungafhani. Zwiwwe hafhu, zwo bvela khagala uri muhweleli a nga vha a songo pfesesa iinwalwa la masiatari a 40 le ha pfi a li saine. Nga murahu ha nyambadzano, muhwelelwa a tenda u badela murahu masheleni a muhweleli.

ZWINE ZWA GUDWA

9. Musu Muċei wa Tshumelo dza Masheleni a tshi nea tshumelo, zwidombedzwa na mafhungo ane a a nea murengi zwi fanela u vha zwo tea, a tshi dzihela nthani ha u si mafhungo othe o teaho na a re hone, fhedzi na ndivho ya murengi yo toċisiswaho zwavhuċi.
10. Naho dzi-CFD dzi na vhukoni ha u ċisa nzwalelo dzavhuċi vhukuma, zwenezwi zwi itiswa nga u thuswa hadzo, zwine zwa amba uri naho muthu a tshi nga wana nzwalelo

dzavhuċi vhukuma, zwi a konadzea u xeledwa nga tshelede yau yothe nga tshifhinga tshithihi.

11. Dzi-CFD a dzo ngo lugela vhavhulungi vhothe vha dzitshelede nahone arali ni tshi khou timatima ni fanela u ita vhungoho ha uri ni wana nyeletshedzo ya phurofeshinala kha enea mafhungo.

Mafhungo A Vhukuma 5

Tshikwama tsha vhatholiwa ndi tshelede ine mutholi na mutholiwa vha i vhulunga musu mutholiwa a tshi kha ċi shuma heneffho. U fhambana na tshikwama tsha u awela hune khatsho nthihi kha tshararu ya yeneyo mbuyelo musu muthu a tshi awela mushumo i tsha nga wanala sa gwama lihulwane, nahone mbili kha tshararu dza shumiswa u renga tshikwama tsha u awela tsha iwaha muwwe na muwwe, mbuyelo yothe ya tshikwama tsha vhatholiwa i nga dzhiwa yothe sa gwama lihulwane musu muthu a tshi awela mushumo. Musu muthu a sa athu awela mushumo hu na khetho dzine dza vha hone kha mutholiwa arali a litsha eneo masheleni, zwenezwo zwa ita uri a iswe kha gwama li tnganedzwaho la u awela mushumo, a vhulungwe kha tshikwama tsha vhatholiwa kana tsha u awela mushumo, zwine zwothe zwa tendela muthu uri a thivhele mbuyelo dzawe uri dzi thelisiwe. Naho zwo ralo, zwi a konadzea u bvisa yeneyo mbuyelo yothe ine ya thelisiwa, na u shumisa eneo masheleni u fhungudza zwikolodo kana u i vhulunga nga dziwwe ndila. Hu sa londwi uri phetho ine ya dzhiwa ndi ifhio, u themendelwa naho hu hufhio hune ha itwa nga muċei wa tshumelo dza masheleni dzi fanela u vha dzo tea thoċea na zwiimo zwa murengi, nahone hu fanela u itwa vhungoho ha uri ho nekedzwa mafhungo o linganaho u itela uri murengi a kone u dzhia phetho e na ndivho.

THE CASE OF 'MR M'

MBUNO

Musu "Vho-M" vha tshi litsha mushumo kha mutholi wavho vho bula uri mbuyelo dza tshikwama tshavho tsha vhatholiwa dzi badelwe tshothe samusi mutholiwa o vha a songo vha itela mbulungelo ya u awela mushumo, fhedzi a si kone u badela yeneyo tshelede. Nga zwenezwo, "Vho-M" vha toċa nyeletshedzo kha muimeli wa muhwelelwa, he vha vha vho talutshedza muhwelelwa zwavhuċi nga ha lutamo lwavho lwa u vhulunga tshelede kha tshikwama tsheneyo tshelede ya ċo kona u dzula yo

vhulungea, vha tshi kona u bvisa eneo masheleni nga tshifhinga naho tshi tshifhio arali hu na vhuimo ha shishi. Muhweleli a sa zwi ḏivhi, onoyo muimeleli o vha ̱ea Tshikwama tsha U Awela tsha ̱waha Mu̱we na Mu̱we (RA) zwe zwa vha zwi tshi amba uri muhweleli o vha a sa ḏo kona u wana tshelede yawe u swika e na mi̱waha ya 55, nahone naho zwo ralo, o vha a tshi ḏo kona u bvisa tshararu fhedzi tsha yeneyo mbuyelo.

U DZHENELELA HASHU

Muhweleli o humbela ino Ofisi uri i ṯolisise vhu̱ḏifari ha muimeleli wa muhwelelwa a tshi amba uri ho ngo ṯalusa zwavhu̱ḏi ndindakhombo. Muhweleli o dovha a humbela uri a kone u swikelela masheleni awe. Musi ro no ṯanganedza mbilaelo, mafhungo o rumelwa muhwelelwa u tendelana na milayo na kutshimbidzele kwa Ofisi. Muhwelelwa o humbelwa uri a ̱ee Ofisi ma̱walwa a sumbedzaho uri u tshimbidzana na ndugiselelo dza Mulayo. Musi ho no itwa ṯho̱disiso ho ṯhogomelwa uri muhweleli u na zwikolodo zwinzhi na uri mbuyelo dza tshikwama tsha vthaholiwa tsho vha tshi ḏo vha dzo mu thusa kha u fhungudza muhwalu wawe. Zwo dovha zwa bvela khagala uri muimeleli wa muhwelelwa ho ngo kuvhanganya mafhungo o ṯhe o teaho a re hone kha muhweleli nahone nga ṉhani ha zwenezwo ndindakhombo yo vha i songo tea ṯho̱dea dza muhweleli nga tshifhinga tshenyeletshedzo ya ̱ekedzwa ngatsho. Musi muhwelelwa o no sumbedzwa zwenezwi, o bvelela kha u thutha tshikwama tsha u awela mushumo tsha ̱waha mu̱we na mu̱we u bva tshee tsha thoma nahone muhweleli a vheva kha vhuimo he a vha a tshi ḏo vha e khaho arali a songo rengiselwa yeneyo ndindakhombo.

ZWINE ZWA GUDWA

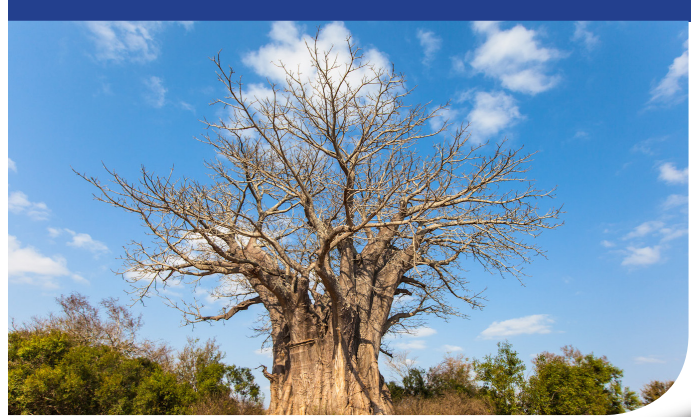
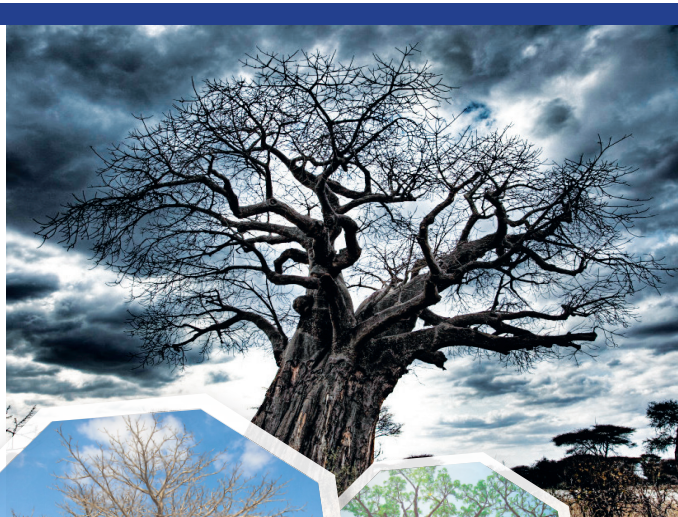
12. Naho mbilaelo i re afho ṉha yo vha i tshi nga kona uri i tandululwe, kanzhi tsho naho i ifhio ine ya dzhiwa malugana na mbuyelo dza tshikwama tsha vthaholiwa kana mbuyelo naho i ifhio i nga vha ya tsho ṯhe nahone ya vha na masiandoitwa mahulwane kha murengi.
13. Musi muthu o no bvisa kha tshikwama tsha vthaholiwa u na khetho ya u dzhia mbuyelo yo ṯhe sa gwama lihulwane, nete ya muthelo. Nga u rumela mbuyelo dza tshikwama tsha vthaholiwa kha tsha u awela tsha ̱waha mu̱we na mu̱we muthu a nga iledza mvelelo dza muthelo, fhedzi masheleni ha wanali u swika e na mi̱waha ya 55.

Mbuyelo Dza U Vhuyelwa Nga Tshelede

U tumbuwa na u anda ha mbuyelo dzine khadzo wa wana pho̱jisi dza ndindakhombo ya vhutshilo, hune vharengi vha fulufhedziswa u badelwa phesenthe ya, kana mbadelo yo ṯhe ya ̱wedzi mu̱we na mu̱we mafheleloni a tshifhinga tsho tiwaho vha sa ki̱eimi, dzi a vhi laedzisa. Dzenedzi pho̱jisi dza ndindakhombo ya vhutshilo, vuholefhali, kana vhulwadze vhu sa fholi na dzi̱we mbuyelo dzo ṯhe dzi thusedzaho ndi zwishumiswa zwine zwa ̱ea mulalo wa muhumbulo wa vhane vha sala, kana kha mu̱we wa ndindakhombo arali ha bvelela tshithu tshi shandulaho vhutshilo sa lufu, vuholefhali kana u vha na vhulwadze vhu sa fholi.

Mahumbulele o teaho a dzenedzi mbuyelo dza ndindakhombo ndi u ita vhungoho ha uri mu̱we wa ndindakhombo kana vhane vha vhuyelwa nga yeneyo ndindakhombo vha kone u bvela phaṉa na matshilele avho nga zwifhinga zwenezwo zwi songo lavhelelwaho. Matshilele a muthu na mbuyelo ine ya ṯo̱dea u itela uri tshenetshi tshipikwa tshi swikelelwe ndi u bveledzwa na u kuvhanganywa ha mafhungo o ṯhe a ṯo̱deaho na a re hone u itela u sika ṯho̱disiso ine ya ḏo ita uri vha̱ei vha tshumelo dza masheleni vha bveledze themendelo yo teaho ṯho̱dea dza muthu ane a nga kha ḏi vha murengi.

Hu na mbilaelo ya uri u kokodzwa nga u vhuyelwa nga tshelede nga murahu ha tshifhinga tsho tiwaho kanzhi zwi tsira vhusayanungo na thivhelo dzi re kha mbuyelo dzine na ̱ekedzwa nga pho̱jisi. Honovhu vhusayanungo vhu katela mbuyelo dza thusedzo dzi ngaho vuholefhali na vhulwadze ho kalulaho dzine dza katelwa sa mbuyelo dzi ṯvanyedzaho kha pho̱jisi dzine dza fhungudza mbuyelo dza ndindakhombo ya vhutshilo naho i ifhio arali ha sa vha na ki̱eimi, u lindela tshifhinga tshilapfu na mbuyelo dzine dza ḏisendeka kha u kalula ha vhulwadze ha muthu, khathihi na u sa katelwa ha malwadze e muthu a vha e nao. Nga zwenezwo, hu na mbilaelo ya uri ndindakhombo dzi re na mbuyelo ya tshelede dzi bvaho kha khamphani dza ndindakhombo ndi uri hu ombedelwa yeneyi mbuyelo u fhira dzi̱we mbuyelo dzine dza wanala kha yeneyo pho̱jisi sa tshiitisi tshihulwane tshine muthu a fanela u dzhia ngatsho yeneyo ndindakhombo. Zwenezwi zwo fhungudza vhekuma u khethiwa ha ndindakhombo ya vhutshilo ine ya lifha tshelede yavhu̱ḏi nga murahu ha u sa ki̱eima, u fhira ndindakhombo ine ya ̱ea murengi tshibuli tshavhu̱ḏisa tsha u swikelela zwipikwa zwa u ṯolisiswa ha masheleni.

OFFICE OF THE OMBUD FOR FINANCIAL SERVICES PROVIDERS

TEL 012 470 9080 / 012 762 5000

EMAIL info@faisombud.co.za

WEBSITE www.faisombud.co.za

Sussex Office Park, c/o Lynnwood Road and Sussex Avenue, Lynnwood, 0081

Anyone who has a complaint about the service delivery of this office must kindly email their complaint to hestie@faisombud.co.za